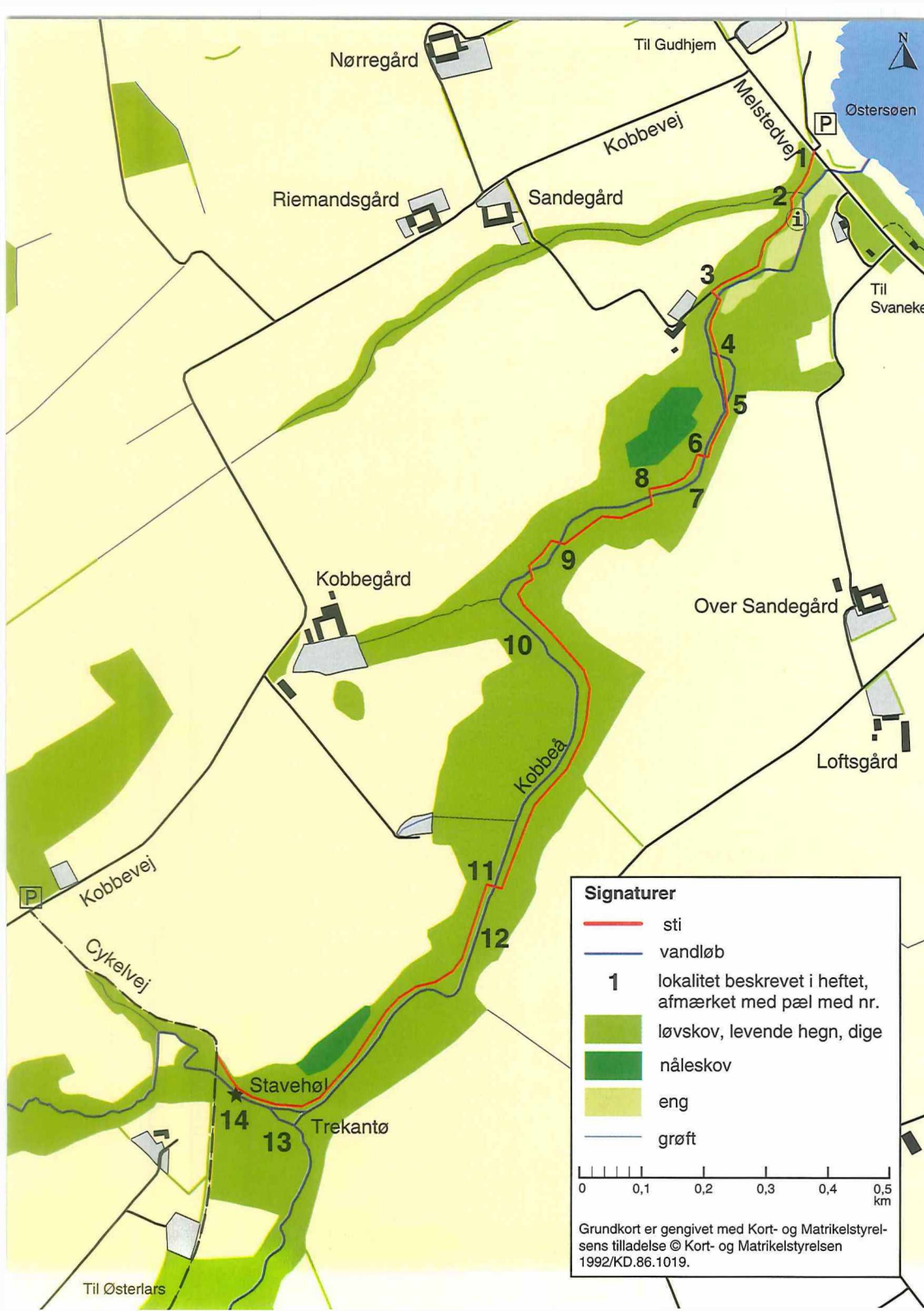

Kobbeåen

Vejen til vandfaldet
En selvguidet tur · Hele året

Bornholms Amt · Teknisk Forvaltning

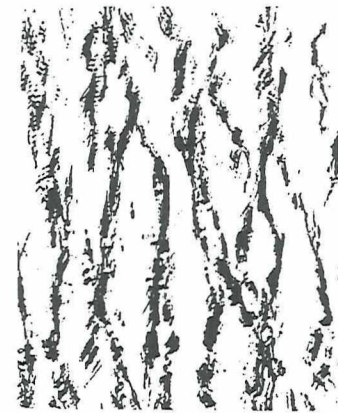

Nu skal der vælges

Skal turen gå retur ad den samme sti, ca. 2 km ialt? Hvad siger tiden, vejret og kræfterne? Er der andre muligheder?

Ja! Du kan vælge flere veje, efter kræfter og tid!

Ad den stejle og fedtede sti til højre for vandfaldet går du opad mellem træerne og klipperne. Her støder du på den gamle jernbanevold, du også kan se nede fra vandfaldet.

Barkmønster fra elm

Går du til venstre, ca. 2 km, går du ad cykelstien mod Østerlars, hvor der bl.a. er busforbindelser, brugs og telefon.

Barkmønster fra kirsebær

Går du mod højre, følges en grussti med træer til venstre og åbne marker til højre. Heroppefra er der en flot udsigt over markerne til Gudhjem, Østersøen og Christiansø. For enden af stien er en P-plads ved Kobbevej. Her kan du en anden gang begynde turen, måske gøre den kort (ca. 1 km), kun ind til vandfaldet og ud igen.

Går du til venstre ad Kobbevej, er der 600 m til hovedvejen Østerlars-Gudhjem. Her går der jævnligt busser. Ræk blot hånden op, så stopper de.

Går du til højre ad Kobbevej, ca. 2 km, kommer du ned til kysten igen. Mod højre er der 200 m hen til P-pladsen ved Kobbegårdens udløb og broerne, hvor du eventuelt stillede bilen eller cyklen, da du begyndte turen. Er du gående og er træt, går der ofte, om sommeren, bus herfra nordpå mod Gudhjem eller sydpå mod Svaneke.

Barkmønster fra ask

Fortsat god tur!

Kobbeåen

En selvguidet tur

På 2-4 timer kan du og/eller din familie opleve en af de smukkeste og mest afvekslende ture på Bornholm. For at få glæde af turen bør "Praktiske oplysninger" gennemlæses. God tur!

Praktiske oplysninger:

- Turen til Stavehøj-vandfaldet er ca. 2 km. Så frem og tilbage er turen på 4 km.
- Stien går langs Kobbeåens bredder og fald. Det er en meget ujævn, rod- og stenfyldt sti, der efterår, vinter og forår er mudret og sine steder under vand. Ha' praktisk solidt fodtøj eller støvler på.
- Vi er gæster i privat område på turen. Der må ikke fiskes i åen eller jages. Lad dyre- og plantelivet være i fred. Dette gælder hele året.
- Turen er - ikke - for barnevogne, klapvogne, kørestole eller folk med gangbesvær. Cykel- og knallertkørsel er ikke tilladt på stierne eller i naturen i dalen. Og husk: Hunde skal føres i snor!
- Vil du undersøge naturen nøjere, så kan det anbefales at medbringe en lup med 10 gange forstørrelse, en kikkert og et fotoapparat. Ved hver illustration er en firkant . Her kan du sætte et X, når I har fundet emnet. Prøv!
- Du kan også begynde turen bagfra. Eller nøjes med en "kort" tur til vandfaldet. Se side 10.
- Smid ikke affald i naturen! Tak!

Udgivere Denne selvguidedede tur er produceret efter ide af Per Ketil, tlf. 5648 5460, der også har tilrettelagt og lavet lay-out.

Herefter er materialet bearbejdet og udgivet af Bornholms Amt, Teknisk Forvaltning, tlf. 5695 2123. Februar 1998.

Fotos

Forside Blå anemoner
Per Ketil

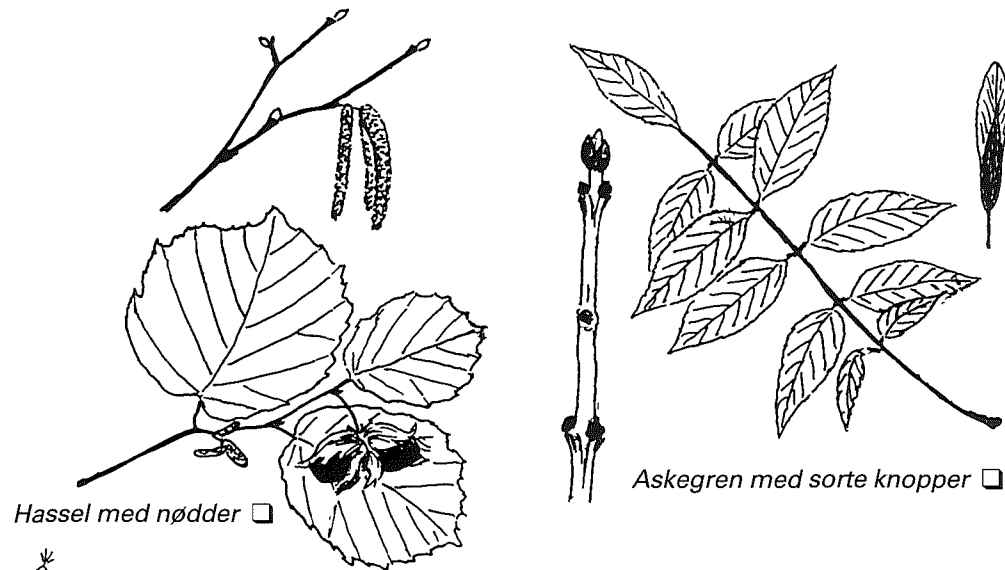
Bagside Stavehøj vandfald
Finn Hansen

Tegninger

Bent Johnsen og Gerda Kofod

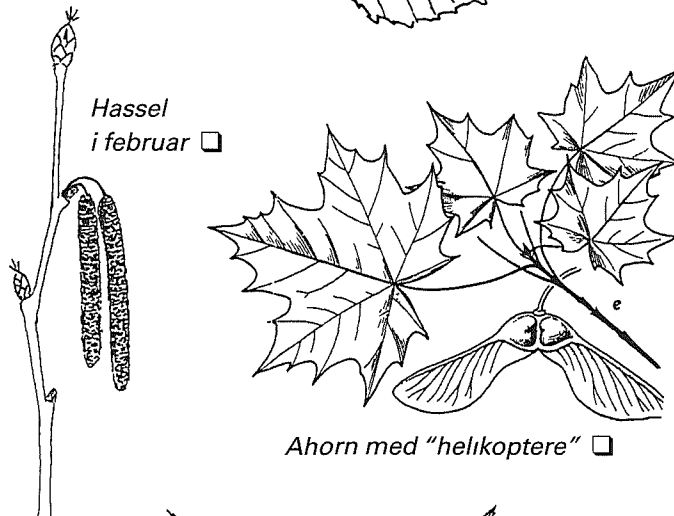
Tryk

Hakon Holm ApS Rønne

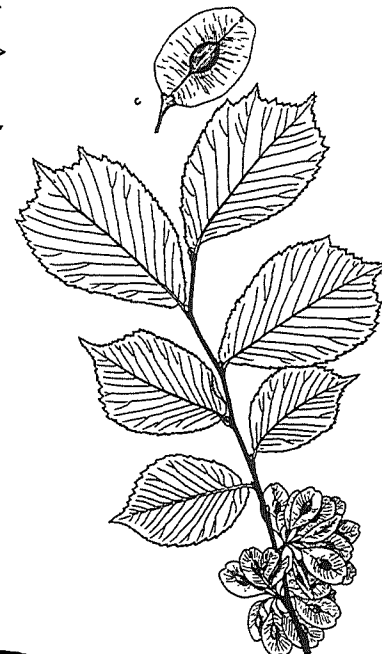
Hassel med nødder

Askegren med sorte knopper

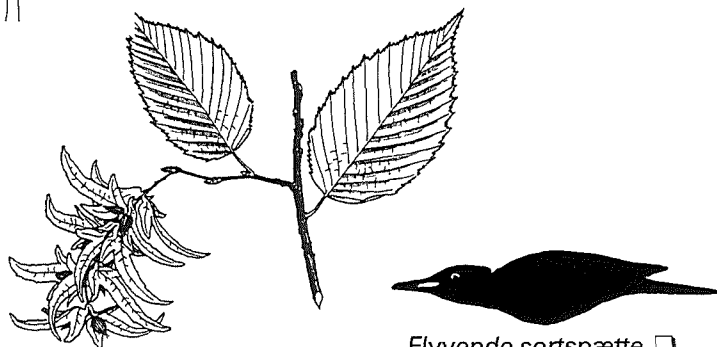

Hassel i februar

Ahorn med "helikoptere"

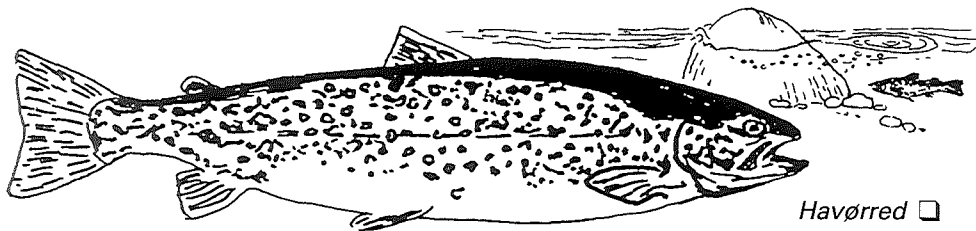
Elm med manna

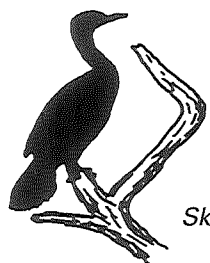
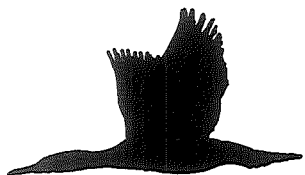
Avnbøgeblade med frø

Flyvende sortspætte

God tur!

Havørred □

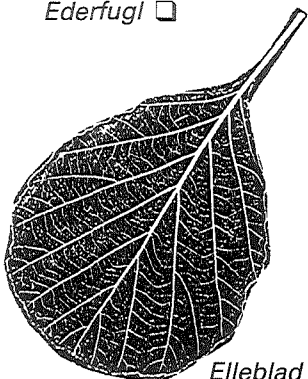
Skarv □

Toppet skallesluger □

Ederfugl □

Elleblad □

1. Kobbæens udløb

Inden turen kan du nyde stranden og miniskærgården ved kysten. Se på alle de fine laver på klipperne og se på fuglene. Der kan være ederfugle, skarver, svaner, måger, ænder, toppede skalleslugere og fiskehejrer på havet, stranden eller klipperne. Stranden byder på stenarter fra mange lande. Og en sjælden gang en lille klump rav.

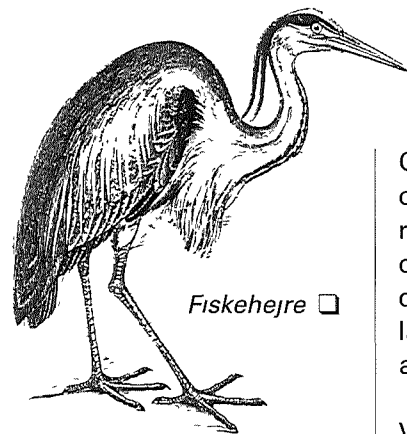
Fra oktober til januar kæmper gydemodne store ørreder sig op over stranden i det brusende vand. Du kan sagtens se dem. Vent blot tålmodig og nyd udsigten til Christiansø (Ertholmene).

Men vi skal videre. Gennem en lille eng, omgivet af høje træer, bl.a. elletræer. Langs åen der er fyldt af småfald og træørdder. Vandbrus, dejlig lyd og stemning. Bag dig ligger vej- og cykelbroerne.

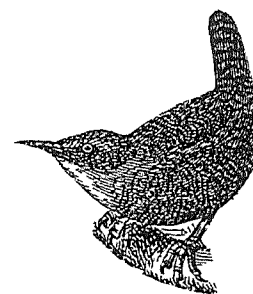
2. Rist over lille sidevandløb

Kobbæen slår et stort sving og bliver dybere. Et lille vandløb kommer fra højre og går under en rist på stien. Mosser, laver, fugt og kraftigt brus præger det lille vandløb. Om sommeren er stien tør, men ellers mudret det meste af året.

I vandløbet står ofte store ørreder. Et målebygværk måler vandgennemstrømningen, efterårsørreder springer over i midterstrømmen. Gå til en lysning. Her og andre steder i og over ådalen er der musvåge-mijaun! "Jeg elsker dig, skal vi bo

Fiskehejre □

Gærdesmude □

Vandstær □

Gå forsigtigt ud til åkanten og se ned. Her er glat og fedtet af jord og vand. Nu ser du et af de lodrette vandfald i Danmark. Det er 3-4 meter. Landets største vandfald, ca. 22 meter, er inde i Døndalen nord for Gudhjem og Rø. Prøv også en tur langs denne på 1,5 km (tur-retur), den er helt anderledes!

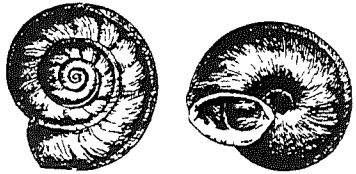
Vandfaldet er presset sammen til et smalt fald mellem klipperne. Sæt dig ned og fornem stemningen. Det bruser og dundrer og sprøjter, og man må tale højt for at blive hørt. Træerne rundt om er elm, gammel eg og avnbøg. Prøv at mærke på træernes forskellige stammestrukturer. Er der dyr på barken?

I vinterhalvåret besøger vandstære de store og små vandfald på Bornholm. De er sorte med hvidt bryst og med kort hale; de trækker fra Norge eller Sverige. Nogle få gange har de ynglet ved eller under vandfald eller stenbroer på øen. Gå forsigtigt og stille, ellers gemmer de sig. De kan sidde på en sten eller klippe ude i strømmen og "knikse" (bøje) i benene. Måske sendes der signal om fare med den store hvide plet på brystet til andre vandstære. Lyde fra fuglene kan nemlig ikke høres for vandets brusen og dundren!

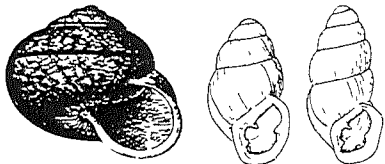
Er vandstæren her, ser du mange steder hvide klatter af ekskrementer på stenene. Ude i strømmen løber den nede på bunden op mod strømmen. Den holder fast i sten og presses ned af vandet ved vingernes stilling. Den samler vårfleuelarver og andre insekter. Og så vupti, op på en sten og spise, vippe lidt i benene, skide måske og så ned igen! Et herligt syn. Bevæger du dig stille og sidder et godt sted et stykke tid, kan du af og til opleve det!

Knapsnegl □

Den lille lampe □

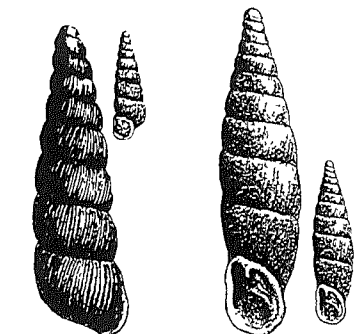
Kratsnegl □ Skovdværagsnegl □

Lundsnegl □ Havesnegl □

Håret snegl □

Barksnegl □ Foldsnegl □

13. Trekantøen

Åløbet deler sig i to. Kobbøen kommer fra højre og en lille bæk, Præstebækken, kommer fra venstre. Åløbene danner trekantøen midt ude i strømmene. Herude er snegleland. Et underskønt sted, midt i alle strømmene, bruset og solen eller tågen. Gå ud og sæt dig, hvis du kan for den rivede strøm.

Prøv f.eks. en majdag lige før løvspring. Du får det bedre med dig selv. Og ungerne vil elske dette sted! Robinson-stemning. Hele området indrammes flot af naturskov, klippevægge, fugt, dundrende vandbrus og klukken, intimt, høje træer og skønne udsigter. Du kan ikke råbe de andre op.

Her er nogle af Danmarks bedste naturmotiver. Se på alle sneglearterne: Foldsnegle, knapsnegle, havesnegle, hårede snegle, den lille lampe, skovdværagsneglen, kun 1-2 mm, der ligner en konkyliæ og findes i jordoverfladen og på nedfaldne blade samt pinde. Eller alle de nøgne snegle? De græsser skovbund, træstammer, nedfaldsblade og er sammen med bakterier, orme, fluer og svampe omsættere i naturen.

14. Stavehølvandfaldet og vandstærene

Det meste af året hører du bulderet og bruset fra vandfaldet og fornemmer fugten i luften.

I åen og langs siderne er der nu større og større klippeblokke. Klippevægge rager op, og træer ligger væltet eller gror yderligt. Her ser vildt og dramatisk ud! Vandfald efter vandfald bruser og sender vandet videre med stor kraft. Om sommeren er vandmængden lille; så er her tørt, stille og mere klukkende og rislende. Klipperne består af granit eller gnejs, måske 1700 millioner år gamle.

Musvåge □

Vedbend □

Guldnælde □

her sammen" skriger musvågerne i forår og sommer. Store elletræer trives med rødderne i vand. I dalen vokser de karakteristiske sprækkedals-træer: kirsebær, elm, ask, avnbøg og vedbend op ad stammerne.

Læg mærke til asketræsgrenene. De har om sommeren og mest om vinteren de smukkeste sorte knopper! I underskoven vokser hyld og hassel.

På den anden bred står padderokken skavgræs. Tag en og sæt den lodret på din negl, kør frem og tilbage. Den filer flot og gør neglen blød og jævn. Der er kisel inde i skavgræsset. Det er det, der slibber. Bemærk de mange smukke minivandfald i åen.

I ådalen vokser over 300 plantearter. Nogle af de mest karakteristiske er brombær, guldnælde, mosser, skovsyre, vedbend, storkenæb, kaprifolie, guldstjerne og anemoner. Guldnælden er grøn hele året, med sølvpletter på de hårede blade. Stængelen er firkantet-håret. Føl selv hvis du finder den.

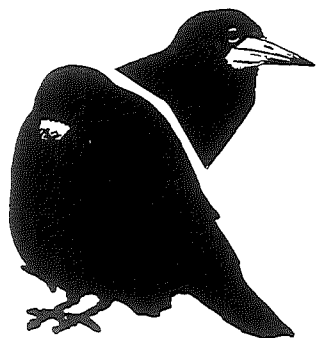
Skovbunden langs stien er fyldt med vedbend og nedfaldne grene med svampearter. En gammel gård ses til højre fremme ved en bro. Skilt med pil viser vej. Pas på, broen kan være glat.

3. Neden for gården

Langs åens sydside er stien mudret, skæv, stejl og rodfuld. Her er et gammelt stendige fyldt med liv af snegle, insekter og mosser. Og langs skråningen ses frøstande af f.eks. skovsalat. Der er gamle udgåede træer overalt. Spætter elsker dem. Prøv at finde musenes indsamlede gnavede kirsebærsten i stendiget og prøv at vende bregnebladene. På bagsiden ses bittesmå sporehuse. Brug evt. "luppen".

Brombær □

Råger □

4. Bro over bugtet sideløb

Broen er fedtet og skæv. En lille grusø ligger midt i Kobbeåen. Se ned ad åen, der især er bred og flot ved vintertide, kantet af nøgne høje træer med frodig vedbend og vintergrønne brombær. Smag de modne bær i august-september. Du spiser sommerens sødme og solens stråler fanget i bærrerne. Bitre bær er overskiddt af kæmpende tæger!

Ådalen udvider sig nu, og sideskråningerne bliver højere. Træerne er fyldt med mos og lav. På modsatte bred, højt oppe i træerne er der nogle år en rågekoloni. Hvor mange reder er der i år?

Hele foråret er her en aktiv og herlig højlydt stemning af rågerne og deres unger. Rågen er altædende og har som gammel fugl et slidt gråt næb. Den er Bornholms uofficielle nationalfugl. Sæt dig og nyd stemningen. Skovbunden i ådalen er ved forårstid fyldt med millioner af anemoner. Skråningerne til højre er bevokset med store bregner ned til åen. I åen er kæmpesten, opskyl og væltede stammer.

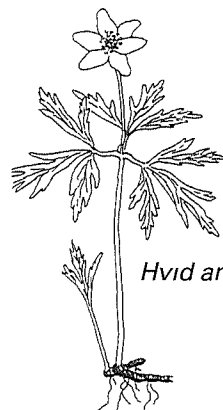
Bruset fra åen høres hele tiden på turen. Om sommeren er dalen "mørk" af træernes kroner, og Kobbeåen kan på store strækninger være udtørret, med små vandhuller i åen, hvor ørredyngel og vandinsekter forsøger at overleve.

5. Bro over svagtløbende sideløb

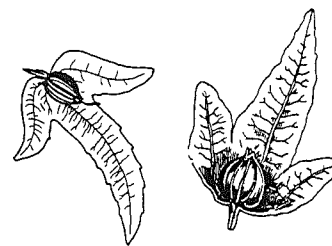
Nyd udsigten fra broen. Om foråret høres fuglesang, og det dufter af blomster. Om efteråret ses nedfaldne blade som mosaik på skovbunden, eller bladene hvirvler i vandet, gult - brunt - rødt - grønt. Stien kan være glat videre frem. Der er et klippeparti til venstre med mos og bregner, gran- og gamle løvtræer.

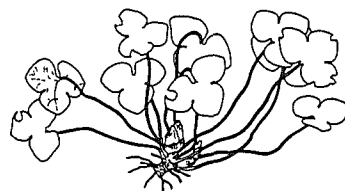
Skovhornugle □

Hvid anemone □

"Nød i spydspids" fra avnbøg □

Blå anemoneblade □

12. Avnbøgområde med stenfyldte stier

Smågraner, eg, avnbøg, stikkelsbær og tværgående små stendiger præger arealet. Stien går helt ud til åen. Her ligger en træbevokset lille ø i åen. Granbevoksning er egentlig et fremmed element i ådalen.

Hører du en gærdesmuttes høje advarselslyd? Den har set dig!

Læg mærke til avnbøgenes stammer. De er ikke jævne og ensfarvede som almindelig bøg. De er arrede lodret og lavbevoksede.

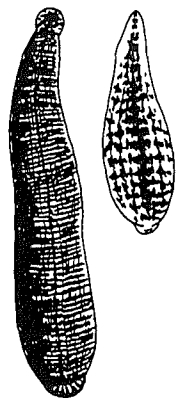
Neden for træet ligger træets frugtsvøb, der ligner en gammeldags hellebard-spids, med en lille hjerteformet "nød" i "roden", som kan blive til et nyt avnbøgetræ. Avnbøgen når på Bornholm og i Skåne sin nordligste naturlige vækstgrænse. Et typisk sprækkedalstræ.

Tæt ved vandløbet

Fremme til højre, efter nogle væltede træer, ligger træbevoksede bakker. Her vokser der mange smukke blå anemoner og lærkesporer i februar, marts og april. Se de nyreformede anemoneblade og skønheden i de blå kronblade. Myrer spreder frøene. De lokkes af en lille sød knop på frøet.

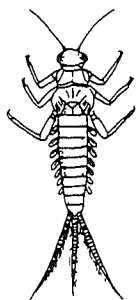
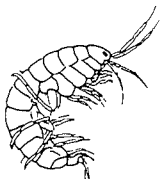
De andre anemonearter spredes mest med jordstængler. På Bornholm har vi fem anemonearter: Hvid, gul, svovlgul, blå og "den blegblå anemone", også kaldet apennina anemone. Den sidste er Bornholms nationalplante og fredet. Denne særlige form vokser kun på Bornholm, altså eneste sted i hele verden.

Åens mange fald ligger nu tæt og strømmen høres, vild og brusende, her er glat, stejlt og flot.

Igler

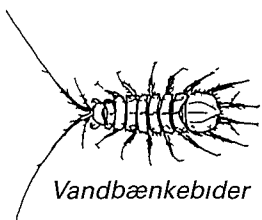
Tangloppe

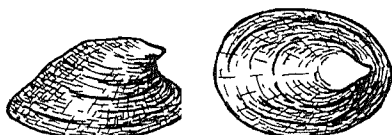
Døgnfluelarve

Vårfluelarve

Vandbænkébider

Huesnegl

10. Kæmpesten og vandfald

Længere fremme ad stien ligger en kæmpesten på bredden og i åen ligger store sten på række. De danner et bredt smukt vandfald. Stien kan være mudret, stigende, faldende og stej!

Hvor åen svinger, er en bro med gelænder. Pas godt på, brædderne er glatte

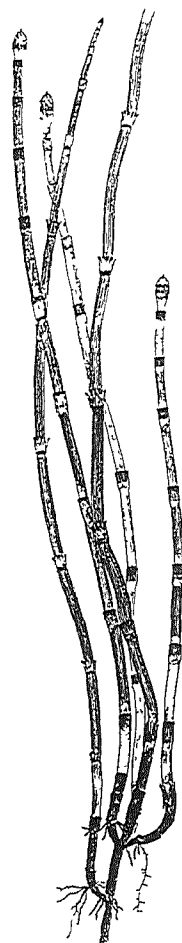
Videre frem er ofte forhindringer af mudder, sten, rødder og nedfaldne træer, der kan overvindes. Her er blot typisk vild sprækkedalsnatur.

11. Bro til kæmpesten

Du/l er nu tæt på Stavehølfaldet

Løft et par sten fra bunden. På dem ser du flere af vårfluernes forskelligt kittede smukke rørboringer af sand, småsten, små pinde, sneglehuse eller kirsebærsten, og her sidder fiskeigler, døgnfluer, den lille snegl huesneglen, der ligner en nissehue. Friskt, klart, gennemstrømmende, køligt, iltigt og uforurenet vand er livsbetingelser for dyrelivet i vandløbet.

Løft nogle flere sten og se på det hele. Læg dem derefter tilbage på samme sted i vandet. Har du set nogle ørredunger?

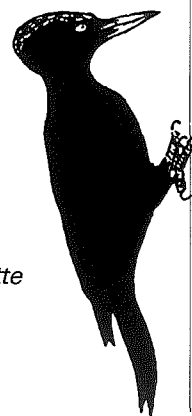
Skavgræs

Lille flagspætte

Stor flagspætte

Sortspætte

Dette er spætteland. Her træffes stor flagspætte, sortspætte og lille flagspætte. De kalder og klager sig, og de yngler i huller flere steder. Stor flagspætte laver 5 cm runde huller. Sortspættens er ovale som en udstrakt hånd. Den lille flagspætte hugger kun i mørkt trøsket træ, især elletræer, og huller er 3-4 cm stort, da spætten er på størrelse med en gråspurv! Lille flagspætte er en halvsjældnen fugl i Danmark. Sæt dig og vent stille. Den er et sted i nærheden.

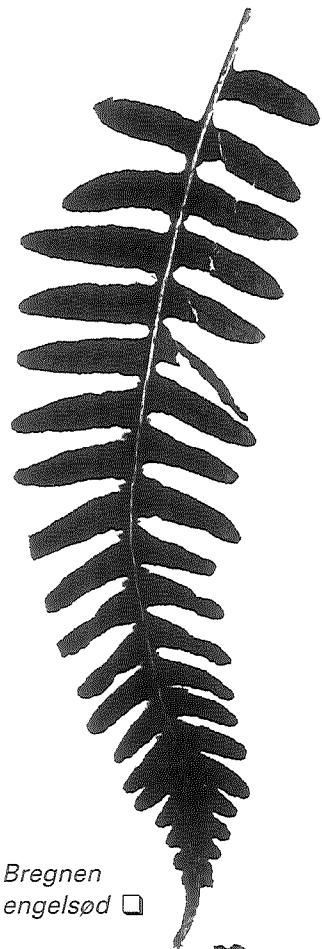
Videre på stien, hvor du går "dybt nede" i dalen, ses svage stendiger og store formationer af nedfaldne klipper. Klippen går helt ud til vandløbet.

6. Bro ved stejl klippe

Sæt dig midt på broen! Bredderne er fyldt med guldnælde, syre og træer. Nede i vandet i læ af rødder og klipper står ørredunger i alle aldre - smolt kaldes de. De fanger drivende vandinsekter. Andre vandinsekter ses kravlende på bunden.

Mange klipper og sten i vandløbet er kobberfarvede. Det er skorper af algen *Hildenbrandtia*. Smukt at se, når solstreg rammer den rødlige farve. Du ser ingen planter i det kraftigt fossende vand. Nyd den typisk bornholmske natur!

Efter broen er stien bred. Vi er igen i spætteland og i småfuglenes rige. Over 60 arter fugle kan yngle i sprækkedalen. Fuglekoret er om foråret og sommeren stort og smukt. Og ind imellem jager den hurtige spurvehøg eller duehøg, så er der advarselsslyd fra alle de små fugle, hvinende bekymret med sjaggernes hæse larmende varsel til. De skælder også ud, når du går på stien.

Bregnen engelsød ☐

Bregnen mangøløv ☐

7. Klippevæg og kæmpeask

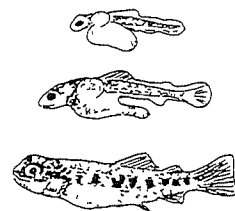
På åens venstre side er en høj klippevæg. Længere fremme ved åen står en ældgammel kæmpeask. Se barkens ælde og revner. Klippen på den modsatte bred er imponerende, fyldt med skønne bregnearter. Det hele virker urskovsagtig. Fra bredden kan du se, at vandet brusende slikker kæmpeklippens fod og danner flere grus- og stenbanker - steder, hvor hun- og hanørrederne kan "lege" og gyde æg og sæd, der synker og indlejres i stensprækkerne, så de hele tiden kan iltes af det brusende kølige vand.

Læg mærke til de mange store og små nedfald af frostsprængte klipper. Klippen er ikke statisk. I området findes flere slags spættehuller. Eller måske kigger en allike skævt ud fra et af hullerne med sit lyse øje. I området står også nogle kæmpestore lærketræer, der modsat andre nåletræer smider nålene om vinteren. Bunden er okker-brun. Det er de nedfaldne lærkenåle. Prøv at finde en lærkekogle.

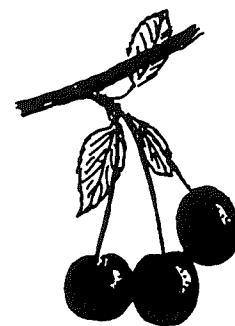
8. Dalskråning og anemoneland

Dalen bliver bred. Væltede træer ligger mosbe-groede. I dalbunden vokser brombær. Broen er glat og lidt hældende. Gå forsigtigt, og brug sanserne.

Her ser man ofte fiskehejren stå eller på store vinger løfte sig op mellem træerne. Ofte har den afsat en ordentlig fuglelort, med en lang stribe og en stor plamage. Den fanger fisk og vandinsekter ved åen. Musestille står den og vogter og sender så lansnæbbet ned efter byttet. Flot at se på. Om vinteren besøges Bornholms åer af mange fiskehejrer fra Sverige. Selv har vi kun en lille ynglebestand. Når åerne fryser til, søger de ud til kysterne. Mange dør i de hårde vintre.

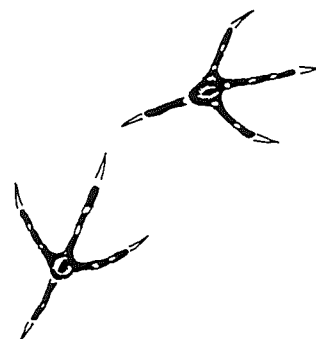
Smolts-havørreder ☐

Kirsebær ☐

Spor af mink ☐

Spor af fiskehejre ☐

Dalen er fyldt med fine planter, mosser og laver alt efter årstiden. Gå turen i april og tidligt i maj. Det er noget af det flotteste på Bornholm! Tro mig - det bliver en dejlig dag, med duften af anemoner, lærkesporer, orkideer og summende humlebier overalt. Giv dig selv en sådan fridag! Og se kirsebærtræernes blomsterkroner i maj, der senere daler som "sne", og kom igen og bliv rød om munden og spyt sten ud i kirsebærtiden i august-september.

9. Bro ved traktorspor

Lige ved den lange bro er en kæmpestub. Se efter svampe og insekter på den! Lyt til et smukt fuglekors om foråret. Dansk ingefær vokser lige ved broen. Den har giftige røde bær. Mere spætteland. Skoven består for det meste af sprækkedalstræer som elm, kirsebær, ask og avnbøg. Kan du finde dem? Helt uddøde nøgne træer er dræbt af svampesydommen elmesyge.

Over bro til venstre

Nyd den enestående forårsflora. Åen er nu bred. En bro går skråt over åen. Der er fisk, bag sten og grene i åen. Vedbend overvokser dalbund og -sider. Mange småfald i åen. Rågekoloni med 15-30 reder ses oppe til højre i skoven. Fremme ligger mange træer væltet dramatisk ud over åen. Der er mudderflader langs bredden. Led efter spor af fiskehejre, mus, vild mink eller rådyr.

Tre store graner vokser nede ved åbredden. De er ofte brugt af rovfugle og skovhornugler (Bornholms eneste almindelige ugleart) til opholdstræ. Se efter gylp og pluk nedenunder!

I åen ud for granerne er gydepladser for ørreder i det sene efterår. De ses ofte cirkle om hinanden, med rygfiner over vandet. Stien går nu lidt højt op og ned ad dalsiden. Flotte udsigter!